

SİR WILLIAM HOLDSWORTH
İNGİLİZ HUKUK TARİHÇİSİ OLARAK MEVKİİ

Clive Parry

İngilterenin Common Law'ının umumiyetle hâkimler tarafından yaratılmış olduğu malûmdur. Sekiz yüz küsur sene evvel Krallık Mahkemeleri teşkil edildiğinden beri hâkimler sessiz sadasız bu vazifeyi ifaya devam etmektedirler. Fakat ayrıca hukukun yardımcı kaynakları da mevcuttur: Kanunlar ve salâhiyettar hukukçuların yazdıkları eserler. Bu sonuncular mütemadi bir surette değil, fakat içtimai mesuliyetlerin uyandığı ve fikri hareketlerin çoğaldığı devirlerde meydana gelir. Hukuk sistemine taallük eden mevzuata gelince, İngiltere bu nevi hukuki tuğyanlara üç veya dört kere şahit olmuştur. Birincisi uzun sürmüş fakat tesirli olmamıştır. Bu devre hakikaten o kadar uzun sürmüş ve o kadar tesirsiz olmuştur ki, kendisine tekaddüm eden ve sonra devam eden zamanları bilmeden, gayri tabii bir teşriî faaliyet devri demek çok güçtür. Bu devre takriben 1215 senesinde İngilizlerin hürriyetlerini teminat altına alan meşhur *Magna Carta* ile başlar ve itham edilen şahıslara kefil göstermek hakkını tamim eden 1483 kanunu ile nihayete erer. Bu kısımda hukuk tarihinin bâriz vesikaları bugün dahi mer'i olan 1351 tarihli *Statute of Treasons* - Vatana Hiyanet Kanunu; İngiliz hukukunun istimrara karşı karakteristik hoşnutsuzluğun ilk nişaneleri olan *Statutes of Mortmain* - Gayrimeşrut Vakıflar Kanunları; bir de toprak hukukuna esaslı surette tesir etmiş olan 1290 tarihli *Quia Emptores Terrarum* ve 1485 tarihli *De Donis Conditionalis* isimli kanunlardır. İkinci devre de uzundur. Trust'ların şeklini ve aile yerleşmelerinin mahiyetini tespit eden 1536 tarihli *Statute of Uses* ile başlar ve medenî hürriyet tarihinde *Magna Carta* kadar ehemmiyetli olan 1679 tarihli *Habeas Corpus Act* ile nihayete erer. Bu devrin ehemmiyetli esas teşkilât vesikaları *Petition of Right* 1627, *Bill of Rights* 1689, ve

1597 tarihli Kraliçe Elizabeth'in Poor Law'ı ile 1590 tarihli Wills Act gibi idari ve teknik mevzuattır.

Daha sonra uzun bir sükût devri başladı ve 1832 tarihli Reform Act ile intihap sisteminin yenilenmesiyle üçüncü devre ortaya çıktı. Bu devrede hukukun ıslahı hususunda esaslı tedbirler alınmış, eski fermanları ilga eden Common Law Procedure Act 1834, Wills Act 1837, 1848 tarihinde County Courts - Eyalet Mahkemelerini ihdas eden kanun, ve 1857 senesinde boşanmayı hukukan mümkün kılan kanun isdar edilmiştir. Bir bakımdan bu devre hâlâ nihayete ermiş sayılamaz. 1832 tarihli Whig Reform Bill ile açılan kanunlaştırma devri nihayete ermiş değildir. Fakat, 1860 senelerinde teşriî usulde muayyen bir değişme ortaya çıkar. İhtiyaçlar karşılanmış, sebepler ortadan kalkmış yüz kızartıcı vaziyetler silinmiştir. Temizleme hareketi esas itibarile hukukun kanunlar vasıtasile tadilile başlar. Başlangıçta bu, natamam vaziyette idi. Meselâ maruz kalınan cezayı yanlış tarif eden 1870 tarihli Bigamy Act - Çift Evlenme Kanunu, batıl ve kabili iptal akitleri birbirine karıştırmış olan 1874 tarihli Infants Relief Act - Küçükleri Himaye Kanunu bu kabildendir. Sonraları daha mükemmel kanunlar yapılmıştır. Pollock'un Partnership Act - Şeriklik Kanunu 1890; Sale of Goods Act - Emtia Satışı Kanunu 1893; Merchant Shipping Act - Ticareti Bahriye Kanunu 1896; ilk Companies Acts - Şirketler Kanunları ve 1911 tarihli Copyright Act - Hakkı Telif Kanunu gibi. Nihayet parlamento 1925 senesinde gayrimenkul mülkiyetine dair mükemmel bir kaideler sistemi olan Birkenhead mevzuatını isdar etti.

Bu dört bâriz teşriî faaliyet devri aynı vasıfları taşıyan dört hukuk edebiyatı devresile bir muvazaat arzeder. Uzun bir başlangıç devri olan birinci kısımda, esas kaideler koyan ana kanunlara mütenazır olarak, yeni hukukî düşünüşün ilk semereleri olan ve İngiliz hukukunun kaynağını teşkil edecek olan eserlere tesadüf edilir. Bunların ilki Glanvill'in 1187 de neşrettiği kitabı, sonuncuları ise Littleton'un toprak mülkiyeti üzerine 1481 de neşrettiği meşhur eserile, esas teşkilât hukuku mevzuunun ilk kitabı olan Fortescue'nin Governance of England - İngilterenin İdaresi adlı kitabıdır. Bunların arasında neşrolunanlar da Bracton'un 1250 de neşrettiği eserile, Britton ve Fleta'nın 1280 de neşrettikleri aynı mevzudaki hulâsaları gelir. İkinci devrede ise meşhur Coke'u görürüz ki, yazdığı Institutes 1641 de neşredilmiştir. Selden'in Grotius'un *Mare Liberum*'unu cerhetmek maksadile kaleme aldığı eser de Kralın emrile 1635 senesin-

de basılmıştır. Chief Justice Hale'in Taç namına serdettiği iddialar da 1680 senesinde Avam Kamarası Kararile neşrolunmuştur. Daha sonra teşriî faaliyet sahasında olduğu gibi neşriyat sahasında da uzun bir durgunluk görülür. Mamafih on sekizinci asır meslekî neşriyattan tamamen mahrumdur denemez. Zira 18 ciltlik Abridgement (İcmal) isimli hukuk ansiklopedisinin satışından kazandığı para ile ki Viner Oxford Üniversitesinde bugün dahi kendi ismini taşıyan kürsüyü ihdas edebilmiştir. Bu kürsüyü ilk işgal eden kimse Sir William Blackstone'dır ki Commentaries on the Laws of England - İngiliz Hukuku Şerhi adlı eserile —birinci cildi 1765 de neşrolunmuştur— hukuk edebiyatının üçüncü devresini açtı. Bu devrin Blackstone'dan başka meşhur şahsiyetleri, hukukun teşriî bir metotla ıslahının kuvvetli müdafii Jeremy Bentham, ilk büyük hukuk tarihçisi Reeves, ve bir de modern İngiliz hukuk felsefesi müelliflerinin birincisi olan John Austin'dir.

İngiliz hukuk sisteminin teşriî tadilinin üçüncü devresinin kapanması ve dördüncü devresinin açılması arasında cemiyette ve dünyada birçok şeyler vukua gelmişti. Adam Smith okunmuş, Charles Darwin ve Herbert Spenser eserlerini vermişlerdi. Bunların hepsi İngilterede olmuştu. Üniversiteler ıslah edilmiş ve düşünüş umumiyetle dinden ayrılmıştır. Ananevî disiplinler arasındaki maniler kırılmış ve Almanların *Nebengebiete* dedikleri şey keşfedilmiştir. İlk defa olarak İngiliz hukuk edebiyatının dördüncü devresindedir ki salâhiyettar müelliflerin ve emsalin dar çerçevesinden uzaklaşmış ve Common Law tetkikatına başka usuller tatbik edebilmek imkân dahiline girmiştir. Düşünüşte meydana gelen değişiklikler iki şekilde tezahür etti. Evvelâ, talebe ve tatbikatçılara mahsus olarak neşredilen metinler meydana çıktı ki bunların çoğu altı sene kadar evvel yüz yaşında vefat etmiş olan meşhur hukukçu Sir Frederick Pollock'un himmetile meydana gelmiştir. Yahut diğer bir tabirle hukukî araştırmalara analitik metot tatbik edilmiştir. Saniyen aynı şekilde tarihî metot da tatbik edilmiştir. Bu hareketin büyük dehası olan Maitland şöyle yazmıştı: «Tarih mukayeseye meydan verir, ve kendi sisteminden başka bir şey bilmiyen ve bilmek de istemiyen İngiliz hukukçusu hukuk tarihi hakkında fikir sahibi olamaz.» Mamafih vaziyet artık aynı değildir.

Geçen asrın sonunda büyük Alman tarihî mektebinin doğuşu İngiliz hukuk tarihçilerine takibedilecek yolu gösterdi. John Austin Bonn'a giderek jurisprudence üzerindeki meşhur konferanslarını

kaleme alırken felsefi birçok güzide eserlerin muharriri olan Lord Bryce da kendisine ilk bir mevzu olarak Mukaddes Roma İmparatorluğunu seçiyordu. Bunların hepsinden daha mühim olarak da yabancılar, ve meselâ Webbs'den de daha evvel İngiliz mahallî idarelerini tetkik etmiş olan Gneist, Montesquieu'nin bir asır evvel yaptığı gibi İngiliz müesseselerini tetkike koyulmuşlardı. Zira İngilterede Avrupanın diğer yerlerinden daha fazla tetkike muhtaç vesaik mevcut idi. Hariçten gösterilen bu dostça alâka pek tabii olarak yerli âlimleri de teşvik etti. Maitland, meşhur Rus hukukçusu Sir Paul Vinogradoff'un Bracton'un kitabına esas olan notları, Niebuhr'in Verona'da Gaius'un Institutiones'lerini keşfi kadar romantik ve tarihi olan, buluşunun kendisine çalışma hususunda nasıl bir ilham membaı olduğunu anlatmıştır.

Hukukun tarihi bir görüşle tetkikinde yerli hukukçuların başında Frederick William Maitland bulunuyordu. Kısa hayatı (1850-1906) müddetince şimdi hepsi de klasik olmuş birçok şeyler yazdı. Vinogradoff'un keşfi olan Bracton'un notlarını toplayıp neşretti. Nevi şahsına münhasır bir İngiliz telâkkisi olan *seisin* yani toprak mülkiyetinin mahiyet ve tarihini üç uzun kalem tecrübesile tespit etti. Ölümünden sonra başlamış ve standard birer ders kitabı mahiyetini iktisabetmiş olan, İngiliz esas teşkilât tarihine, equity'ye ve dava şekillerine dair konferans serileri kaleme aldı. Hukukî vesikaların neşrini temin etmek maksadile tesis edilmiş büyük bir teşekkül olan Selden Society'nin başında bulunmuş, ve meşhur Year Books-Yıllıklar serisine başlamak suretile bütün müstakbel naşirlere bir nümune teşkil etmiştir. Otto von Gierke'nin hükmi şahsiyete ait nazariyelerinin mühim bir kısmını da İngilizceye tercüme etmiştir. Ve nihayet büyük müellif Sir Frederick Pollock'un yardımile History of English Law to the Year 1215 - 1215 Senesine Kadar İngiliz Hukukunun Tarihi adlı monümantal eseri yazmıştır.

Fakat bütün bunlar bir tek kişinin yapabileceği şeyler değildi. Nitekim Maitland'de ciğerlerinden hastalandı. Kıymetli vesikaların fotoğrafla alınmış kopyaları yanında olduğu halde her sene mutadı veçhile Kanarya adalarına giderken, «Koyun derileri üzerine yazılmış vesikaları karıştırmaktan hasıl olmuş fizik halsizlikten» şikâyet ediyordu. 1901 senesinde şöyle yazıyordu: «Savigny yumuşamaz, Ecole des Chartes Year Books - Yıllıkların bir tabını deruhte etmez diye endişe içinde yaşamaktayım». Bu tarz korkular yersiz değildi. Zira anglo-sakson kanunlarını toplayacak olan Felix Liebermann

adında bir Alman âlimi idi. Buna karşı bir itiraz varit değildi, zaten bizzat Maitland'de, Gierke'den yaptığı tercemelerin ortaya koyduğu veçhile, Alman ilminin hayranı idi. Fakat haklı olarak, Common Law'ın tarihini yazacaklar için Common Law hakkında malûmat sahibi bulunmanın esas olduğu fikrinde idi. Ve aynı zamanda biliyordu ki İngilterede hukuk âlimliği pek de özenilecek bir meslek değildir, ve liyakatli bir tatbikatçının baroda elde edeceği parlak kazançlar yanında oldukça sönük kalır. İngilterede insaniyete faydalı tetkikler için Almanyadaki Kayser Wilhelm Enstitüleri gibi araştırma kurumları mevcut değildir. Maitland ayarında kimseler, Pollock'un dediği gibi üniversitelerde hizmet etmelidirler. Üniversite profesörleri ise bütün hayatları müddetince. Maitland gibi metinleri tetkik eder ve bu uğurda ömür tüketirler.

Fakat bereket versin bu gibi kimseler hemen daima yetişir, ve iş inkıtasız devam eder gider. Aynı şekilde Maitland'de de değerli bir halef yetişmiştir ki bu da, kaybetmekle elem duyduğumuz ve mütevaziane bu yazıyı ithaf etmekte olduğumuz kimsedir. Zira 2 kânunusani 1944 tarihinde vefat etmiş olan Sir William Holdsworth, Oxford üniversitesi hukuk profesörlerinin en büyüğü ve «History of English Law - İngiliz Hukuk Tarihi» adlı on iki ciltlik eserin müellifidir.

William Searle Holdsworth'un çalışma hayatı Maitland'inkini de aşar. Aslen Yorkshire'li olup 1871 senesinde doğmuş, Dulwich College'de okumuş ve Oxford üniversitesi St. Johns College'inde tahsilini tamamlamıştır. Çok parlak geçen bir talebelik hayatından sonra 1893 de mezun olmuştur. Tarih ve hukukla bilhassa alâkadar olduğundan hukukçu gençlerin erişebileceği en büyük bir mükâfat olan Vinerian Scholarship'i az bir farkla rakibi F. E. Smith'e kaptırmıştır ki bu zat daha sonra Lord Chancellor Birkenhead ünvanını alan ve Holdsworth'in İngiliz Hukuku Tarihi adlı eserini kendisine ithaf ettiği kimsedir. 1903 - 1908 seneleri arasında Londra üniversitesinde esas teşkilât hukuku profesörlüğünde bulunmuş olmakla beraber, Holdsworth Oxford'dan hiç bir zaman tamamen ayrılmamıştır. 1895 senesinde New College'e (lecturer) konferansçı tayin olunmuş, ve 1897 den, 1922 senesinde «Vinerian Chair» e intihabına kadar, kendi koleji olan St. John'in «Fellow» luğunu muhafaza etmiştir.

İlk eseri miras hukukuna taalluk ediyordu ve 1899 senesinde basılmıştır. 1901 senesinde ise tarihinin birinci cildini neşretti. İkinci-

ci ve üçüncü ciltler 1909 senesinde, dört, beş ve altıncı ciltler 1924 de; yedi ve sekiz 1925 te; dokuz 1926 da, son üç cilt ise 1938 senesinde neşredilmişlerdir. Bu eser hem çok vâsi, hem de çok mükemmeldir. İngiliz hukukunun bütün şubelerinin tarihini 1873 ve 1875 kanunları (Judicature Acts) ile mahkemelerin tevhibi ve tek bir Supreme Court - Âli Mahkemenin kaza salâhiyeti altına toplanmasına kadar anlatmak maksadile yazılmıştır. Birinci cilt eski Krallık Mahkemelerinin kuruluşunu ve kaza inhisarını elde etmek maksadile yaptıkları mücadeleleri anlatır. İkinci ve üçüncü ciltler ise hukukun tarihini orta zamanların sonuna kadar götürür. Altıncı da 17 inci asrın esas teşkilât mücadeleleri münakaşa edilmiştir. Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu ciltlerde Holdsworth hukuka umumî olarak temas etmiş, Prerogative Courts, Admiralty, Court of Equity ve hükûmî şahsiyet nazariyeleri ve yabancıların vaziyeti gibi muhtelif mevzuları izah etmiştir. Son üç ciltte ise başlıca 18 inci asrın hukuki inkişafı bilhassa ticaret hukukunun Lord Mansfield tarafından derlenmesi ve mahalli idarelerin bir sisteme ircaı gibi hususlar incelenmiştir. Eserin tasnifi tam manasile kronolojik değildir, ve kitabın karakteristik vasıflarından biri de kısımların hukuk sisteminin muhtelif devirlerine göre taksim edilmiş olmasıdır.

Holdsworth'in hukuki bilgisi ve eserinin kıymeti azımsanamaz. Biraz ihmalkâr da olsa, sürükleyici üslûbu, Maitland'den intikal etmiş olan sezgi kudreti, kendisine araştırmalarında tam ve derin bir görüş kazandırmıştır. Geniş ve derin noktayı nazarları kendisinin iyi siyasi görüşleri olduğunu meydana koymuştur. Bütün bu vasıflar ise yazdığı tarihi büyük ehemmiyeti haiz bir eser mevkiine yükseltmiştir. Holdsworth daima salâhiyettar bir hukukçu olarak kalacaktır. Onun eseri Maitland'in yaptıklarını itmam eder ve İngiliz hukuk tarihinde ileri doğru atılmış bir adım teşkil eder.

Holdsworth'in eseri Common Law tarihinin bir zafer destanıdır. Birçok hususlarda en salâhiyetli bir müracaat kitabıdır. Bu eserin kıymeti hemen anlaşılmış ve müellifine şerefler kazandırmıştır. 1920 senesinde akademik bir hukukçunun nadiren erdiği bir mazharıyet olarak King's Counsel tayin olunmuştur. Aralarında Cambridge, Calcutta ve Upsala da dahil olmak üzere yedi üniversite fahri doktorluk payesi tevcih etmişlerdir. Harvard üniversitesi «Ames Medal» nişanını, Krallık Sanat Cemiyeti ise «Swiney Prize» mükâfatını vermişlerdir. Kendisine Britanya Akademisi azalığı ve Belçika Krallık Akademisi yardımcı azalığı tevcih edilmiştir. Nihayet 1929

senesinde kral tarafından «Sir» unvanı da verilmiştir. Şu da ilâve edilmelidir ki bu rütbe memleket dahilinde tevcihata nail olanların değil, fakat Hindistan nezareti listesinde ilân edilmiştir. Ve o devirde bu nezaret mevkiini eski mektep arkadaşı, rakibi ve büyük eserini kendisine ithaf etmiş olduğu Birkenhead Kontu işgal ediyordu.

Holdsworth aynı zamanda Birmingham üniversitesi hukuk fakültesinde talebe için hukuk cemiyeti tesis etmiş ve daha hayatta iken kendi adı cemiyete de verilmiştir. Kendisinden ziyade cemiyet için bir şeref teşkil eden bu hâdise büyük hukukçu için bir saadet vesilesi olmuştur. Lord Chancellolar, hâkimler, yabancı âlimlerin de dahil bulunduğu meşhur Holdsworth Club'un senelik toplantılarında resmî ilmi konferansını verdikten sonra her zamanki neşesile lâtifelere başlardı. Nutuk söylemek yerine tarihinden bir parça okumak tehdidinde herkesten fazla yine kendisi gülerdi.

Talebesi eğlencesini de hukuk tarihinin teşkil etmediğinden şüphe etmişlerse de Holdsworth'un hayatı yalnız eserine hasredilmemiştir. Günün mevzularına, tahsisen esas teşkilât meselelerine karşı yakın bir alâka göstermiştir. Times gazetesine yazdığı mektuplar medenî hürriyete karşı ne kadar hassas olduğunu ispat etmiştir. Hindistan hükûmeti Krallık Komisyonu (1928) ve Nazırların salâhiyetlerini Tetkik Komitesi (1930 - 1932) azalıklarında bulunmuş ve ikincisinin neşrettiği meşhur raporun hazırlanmasında çok esaslî bir rol oynamıştır. Hukuk tedrisatı ile de yakından alâkadar olmuş, «Inns of Court» da konferansçılık etmiş ve muhtelif üniversiteler imtihan heyetlerinde bulunmuştur. Talebeye kolaylık olmak üzere tarihinin muhtelif kısımlarını telhisen neşretmiştir. «Toprak Hukukuna Tarihi Methal» ve «İngiliz Hukukunun Membaları ve Kitabiyatı» adlı eserleri örnek birer ders kitabıdır. Aynı zamanda hukukla edebiyat arasındaki münasebetleri gösteren eğlenceli araştırmalarda bulunarak «Hukuk Tarihçisi olarak Charles Dickens» ve «Hukuk Kitaplarında Edebiyat» gibi kalem tecrübeleri yapmıştır.

Uzun boyu ve geniş vücudile Holdsworth mütehakkim ve hattâ korku saçan bir şahsiyetti. Bununla beraber çok kibar ve mütevazî bir mizaca malikti ve umumî mevzulardan bahsetmek suretile mahcup talebeyi tabii hale getirmek hususunda büyük bir maharete sahipti. Hususî hayatı saadet içinde geçmişse de Oxford üniversitesi medenî hukuk «Fellow» u bulunan ve üç kere kürek takımında üniversiteyi temsil etmiş olan yegâne oğlu R.W.G. Holdsworth'un 1942 senesinde krallık hava kuvvetlerinde vazife görürken ölmesi, son

senelerini büyük bir eleme duçar etmiştir. Eserini artık hiçbir zaman bitiremeyeceğini anlamış olması da son aylarında kederini arttıran ayrı bir sızı idi.

Holdsworth'un yolunda ilerliyecek ve onun bıraktığı eseri tamamlayacak olan bir kimsenin çıkması imkân haricinde değildir. Bununla beraber onun ölümü Common Law ilmi ve İngiliz tedris hayatı için büyük bir boşluk teşkil edecektir.

Clive Parry

Tercüme eden,
Vakur Versan